

УДК 343.13

*Д. О. Карпенко**здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Постановка проблеми. Як і будь-яка легітимна діяльність, техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод базується на правових основах. Такі правові основи визначають порядок дій компетентних суб'єктів, а внаслідок їх недотримання ставиться під сумнів об'єктивність і неупередженість проведення досудового розслідування загалом. А значить, не вирішуються завдання кримінального провадження. Як ціле та його окрема частина з наведеними правовими основами пов'язані організаційні основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, що визначають послідовний порядок дій уповноважених суб'єктів цієї сфери правовідносин. Такий зв'язок пояснюється тим, що організаційні основи відповідної діяльності, зокрема досліджуваної, закріплюються на рівні відповідних нормативно-правових актів. Ось чому організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод повинні бути проаналізовані без відриву одна від одної, що надасть змогу більш повноцінно дослідити таку діяльність загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим проблемним питанням техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод приділяли увагу у своїх наукових працях такі вчені, як С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, І.А. Бірюков, С.В. Бондаренко, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, І.А. Кириченко, В.В. Комаров, В.Р. Кравець, О.С. Кравченко, С.Я. Фурса та багато інших. Однак серед науковців недостатньо уваги було приділено проблемі організаційних і правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Метою статті є розглянути організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Виклад основного матеріалу. Передувати аналізу організаційних і правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод повинне встановлення сутності цих категорій. Наприклад, досліджуючи категорію «організаційні

основи», увагу треба звернути на таку її змістовну частину як слово «організаційні». Розкриваючи сутність наведеного слова із семантичного сенсу, авторський колектив «Великого тлумачного словника сучасної української мови» вказує, що ним позначається те, що пов'язано з організацією чого-небудь; організаційні заходи; а також той, хто здійснює організацію. Також вказується на те, що воно походить від слова «організація», тобто: особливості будови чого-небудь; структура; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації окремих елементів системи [1, с. 853].

Із наведеного випливає, що організаційні основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування визначають структуру цієї діяльності як системного явища. Ідеться про послідовність, порядок дій, що вчиняються уповноваженими суб'єктами від початку техніко-криміналістичного забезпечення до його логічного завершення – досягнення конкретної мети досудового розслідування дорожньо-транспортної пригоди. При цьому можуть мати місце й проміжні цілі – фіксування слідів автотранспорту або окремих осіб; вилучення таких слідів; встановлення напрямку руху автотранспорту, його швидкості; фіксація погодних умов; визначення особливостей місцевості, на якій було скоєно дорожньо-транспортну пригоду тощо.

Отже, організаційні основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод видається можливим визначити як встановлений нормативно-правовими актами порядок дій уповноважених суб'єктів із використання техніко-криміналістичних засобів під час здійснення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод із подальшим процесуальним оформленням результату такої діяльності. До того ж у структурі наведеного поняття нами акцент ставиться на таких його змістовних складниках, як суб'єкти такої діяльності й техніко-криміналістичні засоби, які вони використовують під час техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Повноцінне дослідження сутності організаційних основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод передбачає з'ясування особливостей правового

статусу зазначених суб'єктів, а також визначення сутності окремих видів техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту.

Окремо варто зазначити, що організаційні основи техніко-криміналістичного забезпечення не можуть розглядатися поза правовими основами такої діяльності. Аналіз вказаної категорії свідчить, що в її основу покладено такий змістовний складник, як «право». Право є складним і багатогранним явищем. Воно пройшло значний історичний шлях від давніх часів до сучасності, його пов'язують із виникненням і розвитком держави. Держава відіграє особливу конститутивну роль щодо права, бо тільки вона здатна забезпечити загальнообов'язковість соціальних норм у масштабах усього суспільства. Саме в цьому полягає головна відмінність права від норм моралі й інших неправових норм, які не забезпечуються методами державного примусу. В юридичній енциклопедичній літературі сутність категорії «право» розкривають як систему соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання та виконання яких забезпечується державою [2, с. 5]. При цьому треба зазначити, що у фаховій юридичній літературі категорію «право» вживають у двох розуміннях: як право суб'єктивне й право об'єктивне.

Суб'єктивним правом є правові норми та принципи як певні юридично визнані можливості (свободи) суб'єкта права задовольняти власний інтерес. У цьому разі термін «суб'єктивне» означає, що наданими можливостями (правами та свободами) суб'єкт за своїм розсудом може скористатися чи не скористатися, усе залежить від його волі (інтересу) й свідомості [3, с. 235]. А тому, якщо під час визначення сутності поняття правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод такі основи досліджувати з позиції суб'єктивного права, варто говорити про права й обов'язки (повноваження) суб'єктів цих правовідносин.

Наприклад, сутність об'єктивного права розкривають як систему чинних у державі правових норм і принципів, які встановлені державою як регулятор суспільних відносин, забезпечені нею. У цьому разі термін «об'єктивне» означає, що вони одержали об'єктивізацію в офіційних державних актах, тому незалежні від індивідуального інтересу (волі) та свідомості суб'єкта права (окрім «автора» цих норм) [3, с. 235]. Інакше кажучи, йдеться про систему нормативно-правових актів, які закріплюють і визначають правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. При цьому, визначаючи правові основи наведеної діяльності, відповідні нормативно-правові акти будуть закріплювати у своїх положен-

нях також основи організаційні, тобто визначати правовий статус уповноважених суб'єктів, порядок їхніх дій та їхні повноваження, перелік рішень таких суб'єктів і порядок їх прийняття в конкретній правовій ситуації, їхню юридичну відповідальність, підстави та порядок використання відповідного техніко-криміналістичного засобу, особливості процесуального оформлення їх використання та багато інших питань, пов'язаних із техніко-криміналістичним забезпеченням досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Саме тому основний акцент під час дослідження організаційних і правових основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод необхідно ставити на аналізі відповідних нормативно-правових актів, на рівні яких такі основи встановлено. Зазначимо, що дослідження нормативно-правових актів, на рівні яких закріплено організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, необхідно проводити з урахуванням юридичної сили окремо взятого правового акта.

Як відомо, найвищу юридичну силу серед інших нормативно-правових актів має Конституція України, яка є Основним законом нашої держави. Її положення мають велике значення в діяльності з техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, адже внаслідок їх порушення результати досудового розслідування потрібно визнати як незаконні. Окрім того, варто зауважити також той факт, що всі інші нормативно-правові акти, зокрема ті, що визначають організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, повинні бути прийняті на основі й на виконання Конституції України, деталізувати її положення в частині регулювання відповідної сфери суспільного життя.

Наступна група нормативно-правових актів, що визначають організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, представлена міжнародними договорами України. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [4]. Міжнародні договори України в аспекті закріплення в їхніх положеннях організаційних і правових

основ техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод можна розглядати з декількох позицій: 1) як ті, що встановлюють загальні правові приписи, які діють у правових демократичних державах і на основі яких повинно бути побудовано діяльність суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод; 2) як ті, що встановлюють організаційні та правові засади співробітництва суб'єктів міжнародного права в кримінально-правовій сфері; 3) як двосторонні угоди щодо взаємодії та співробітництва у сфері попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, зокрема дорожньо-транспортних пригод. Вищенаведені міжнародні договори України відіграють значну роль в аспекті визначення організаційних і правових засад техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, оскільки їхні правила поширюються не тільки на нашу державу, а є загальновизнаними в багатьох країнах світу.

Наступна група нормативно-правових актів, положення яких закріплюють організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, представлена кодифікованим законодавством. Кодифіковане законодавство та окремі його складники – кодекси відіграють значну роль у питанні здійснення правового регулювання відповідної сфери життя, надають змогу упорядкувати значний масив правової інформації, систематизувати її, а тому дають змогу в більш ефективний спосіб її використовувати. Серед кодифікованих нормативно-правових актів, що визначають організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод можна назвати Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року та Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України). Наприклад, на рівні останнього нормативно-правового акта закріплено ряд важливих положень, поза врахуванням яких не може бути проведено ані техніко-криміналістичне забезпечення відповідної діяльності, ані досудове розслідування будь-якого злочину загалом, зокрема пов'язаних із порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту. Аналіз наведених законодавчих положень дає підстави стверджувати, що КПК України виступає одним з основних нормативно-правових актів, що закріплює організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод.

Як окрему групу нормативно-правових актів, на рівні яких встановлено організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпе-

чення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, треба розглядати закони України, які регулюють суспільні відносини в чітко окресленій сфері. До переліку законів України, що встановлюють організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, можна зарахувати дуже багато нормативно-правових актів. Їх аналіз дав змогу дійти висновку, що здебільшого вони безпосередньо не стосуються техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Проте на їх рівні врегульовано багато питань, що так чи інакше мають стосунок до досліджуваної сфери суспільних відносин. Зокрема, на їх рівні встановлено таке: правовий статус суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, особливості регулювання суспільних відносин у сфері дорожнього руху, особливості застосування оперативних і оперативно-технічних засобів задля виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту; особливості проведення судових експертиз, застосування надбань науки і техніки, оцінки шкоди, спричиненої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди; тощо.

Найбільш детально організаційні та правові засади техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод визначено на підзаконному нормативно-правовому рівні. Цей рівень правового регулювання представлений численними підзаконними нормативно-правовими актами, які приймає велика кількість суб'єктів. На жаль, рамки наукового дослідження не дають нам можливості розглянути всі підзаконні нормативно-правові акти. Однак їх аналіз дав нам змогу дійти висновку, що найбільш організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод визначено на рівні нормативно-правових актів, які приймаються міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади. Такий стан справ, з одного боку, дає змогу в більш оперативний спосіб регулювати ці суспільні відносини. Однак, з іншого боку, в такому разі не можна говорити про стабільність законодавства. Велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, що визначає організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення, постійне коригування їхніх положень, яке подекуди вкрай складно відслідкувати, не сприяє прозорості діяльності уповноважених суб'єктів, ускладнює сприйняття законодавства всіма зацікавленими особами. А тому, на нашу думку, організаційні та правові основи техніко-криміна-

лістичного забезпечення досудового розслідування повинні здебільшого знайти своє законодавче закріплення на рівні єдиного нормативно-правового акта, яким, наприклад, міг би стати Закон України «Про криміналістичне забезпечення досудового розслідування».

Висновки. Отже, організаційними основами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод є встановлений нормативно-правовими актами порядок дій уповноважених суб'єктів із використання техніко-криміналістичних засобів під час здійснення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод із подальшим процесуальним оформленням результату такої діяльності. Вони тісно пов'язані та спираються на систему нормативно-правових актів, які закріплюють і визначають правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Систему нормативно-правових актів та її окремі структурні складники, на рівні яких встановлено організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод, треба розглядати з урахуванням юридичної сили конкретного акта. У такому разі вони можуть бути представлені так: Конституція України, міжнародні договори України, кодифіковане законодавство (кодекси), закони України, підзаконні нормативно-правові акти, чільне місце серед яких у контексті досліджуваного питання посідають акти Президента України та Кабінету Міністрів України, акти МВС України, Мініюсту України, МОЗ України та інших центральних органів виконавчої влади.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 5: П–С. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2003. – 736 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. 2-е вид., переробл. і доповн. – Харків: «Еспада», 2009. – 752 с.
4. Про міжнародні договори України: Закон України: від 29 червня 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Анотація

Карпенко Д. О. Організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. – Стаття.

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства країни визначено організаційні та правові основи техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод. Доведено, що організаційними основами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування дорожньо-транспортних пригод є встановлений нормативно-правовими актами порядок дій уповноважених суб'єктів із подальшим процесуальним оформленням результату такої діяльності.

Ключові слова: організаційні основи, правові основи, техніко-криміналістичне забезпечення, досудове розслідування, дорожньо-транспортна пригода.

Аннотация

Карпенко Д. А. Организационные и правовые основы технико-криминалистического обеспечения предварительного расследования дорожно-транспортных происшествий. – Статья.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства страны определены организационные и правовые основы технико-криминалистического обеспечения предварительного расследования дорожно-транспортных происшествий. Доказано, что организационными основами технико-криминалистического обеспечения предварительного расследования дорожно-транспортных происшествий является установленный нормативно-правовыми актами порядок действий уполномоченных субъектов с последующим процессуальным оформлением результата такой деятельности.

Ключевые слова: организационные основы, правовые основы, технико-криминалистическое обеспечение, досудебное расследование, дорожно-транспортное происшествие.

Summary

Karpenko D. O. Organizational and legal bases of technical and forensic provision of pre-trial investigation of traffic accidents. – Article.

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of the country, the organizational and legal foundations of technical and forensic provision of pre-trial investigation of traffic accidents are defined. It is proved that the organizational bases of the technical and forensic provision of pre-trial investigation of road accidents are established by the normative-legal acts of the procedure of actions of authorized entities with subsequent procedural registration of the result of such activity.

Key words: organizational bases, legal bases, technical and forensic provision, pre-trial investigation, road accident.

УДК 343.98

А. В. Лубенцов
*завідувач сектору транспортно-трасологічних досліджень
та досліджень технічного стану транспортних засобів
Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
імені заслуженого професора М. С. Бокаріуса*

ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Постановка проблеми. Проблеми призначення, проведення судових експертиз і використання їхніх результатів у процесі розслідування кримінальних правопорушень посідають важливе місце у кримінальному процесі та експертній діяльності. Особливою категорією серед усіх цих проблем є вдосконалення теоретичної бази судової експертизи, а саме визначення предмета та завдань судової експертизи взагалі та окремих її видів зокрема. Одним із таких видів є судова автотехнічна експертиза як одна з основних експертиз, що призначаються під час розслідування злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення предмета та завдань судової експертизи були об'єктом дослідження таких учених, як Т.В. Авер'янова, Л.Ю. Ароцкер, В.Д. Арсеньєв, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, Н.Т. Малаховська, Д.Я. Мирський, Г.М. Надгорний, І.Л. Петрухін, О.М. Полупанов, О.Р. Російська, М.О. Селіванов, О.Р. Шляхов, М.Г. Щербаковський, та інших.

Невирішені раніше проблеми. Безумовно, вказані науковці зробили значний внесок у вдосконалення понятійного апарату та теоретичних положень судової експертизи. Водночас недостатня увага була приділена дослідженню предмета та завдань автотехнічної експертизи.

Метою статті є визначення та дослідження предмета і завдань судової автотехнічної експертизи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток теорії та методології судової експертизи як галузі наукового знання дав змогу розробити базові поняття предмета та завдань судової експертизи, методик експертних досліджень, які стали підставами для виділення окремих видів судових експертиз залежно від галузі знань.

Варто зазначити, що в наукових колах питання щодо визначення предмета судової експертизи було і залишається дискусійним. Деякі вчені розглядали його як коло питань, що вирішуються під час провадження судової експертизи [1, с. 15]. Інші вважали, що предмет конкретної експертизи визначається об'єктом дослідження та питаннями слідчого, суду [2, с. 127]. Однак провідною є думка О.Р. Шляхова, який визначив, що предмет експертизи становлять обставини (фактичні дані),

які встановлюються на основі спеціальних пізнань із питань, що ставляться на вирішення експертизи [3, с. 5]. Треба зауважити, що ця позиція, втім, піддавалась критиці. Зокрема, Д.Я. Мирський і М.Н. Ростов вказували, що під предметом судової експертизи треба розуміти не самі факти, а інформацію про ці факти, яка одержується внаслідок дослідження об'єкта, наданого експерту слідчим або судом, інакше кажучи, з об'єкта-носія інформації про факт може бути виділена лише інформація, тобто дані, а не сам факт [4, с. 26]. Хоча вказані вчені і є критиками попереднього, однак уявляється, що ці визначення не суперечать, а навпаки – доповнюють одне одного.

Удосконалюючи поняття «предмет судової експертизи», О.В. Хомутенко та С.В. Кудряшова визначають його як інформацію про факти та обставини справи, яка одержується внаслідок дослідження об'єкта, а також фактичні дані, з'ясування яких потребує виключно спеціальних знань експерта відповідної спеціальності [5, с. 556]. Відповідно, автори розширюють зміст предмета судової експертизи.

Сьогодні в теорії судової експертизи під час дослідження предмета судової експертизи прийнято виділяти в його змісті науковий і практичний аспекти.

Наприклад, О.М. Полупанов вказує, що в науковому аспекті предмет судової експертизи – це група об'єктивних закономірностей, досліджуваних у цій галузі наукового знання. У цьому випадку варто говорити про предмет галузі знань, що становить наукову основу експертизи того або іншого роду, виду, а не про процесуально-прикладне значення предмета експертизи. Науковим предметом судової експертології як галузі знання є два види закономірностей. Закономірності, які зумовлюють виникнення властивостей об'єктів експертного дослідження: формування властивостей об'єктів як елементів події злочину; функціонування і взаємодії об'єктів в обставинах розслідуваної події; відображення властивостей об'єктів у навколишній матеріальній обстановці; просторово-часові і причинно-наслідкові зв'язки та відносини об'єктів, що виникають до, у момент і після події злочину. Закономірності дослідження об'єктів експертизи: пошук, виявлення і фіксація об'єктів, їхніх властивостей і ознак; встановлення